

УДК 371.134

АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПОНЯТІЙНОМУ ВИМІРІ**Чжоу Геян**

У статті подано аналіз поняття "комунікація" з позицій різних наукових підходів. Висвітлюється вплив процесів глобалізації на оновлення принципів організації професійної освіти. Відзначається насиченість сучасного суспільства комунікативними взаємодіями, комунікативність розглядається як важлива властивість людини. Обґрунтовано значущість комунікації як чинника розвитку особистості та суспільства. Наводяться причини неоднозначних тлумачень сутності комунікації. Посилена увага до формування комунікативних умінь в системі фахової підготовки пояснюється зміною характеру освітнього процесу з монологічного типу на діалогічний. Досліджується вплив комунікативних умінь вчителя на ефективність навчального процесу. Відзначається недостатній рівень розробленості методичних засобів розвитку комунікаційних умінь у майбутніх вчителів музики.

Подається розуміння комунікації як соціально обумовленого процесу передачі інформації та обміну думками, почуттями між людьми в різних сферах діяльності. Наведено етимологічне значення слова "комунікація". Серед основних значень терміна "комунікація" виділено універсальне, технічне, біологічне, універсальне. Подано філософське розуміння комунікації як спілкування, входження у взаємини за допомогою різних засобів людської взаємодії. Розкриваються психологічні аспекти комунікації, що включають в себе настрої та почуття, які кожен зі співрозмовників привносить у спілкування.

Феномен художньої комунікації висвітлюється крізь призму специфічних властивостей мистецтва. Підкреслюється універсальність образної мови, потужність комунікативно-інформаційних функцій мистецтва. Зазначається, що художня комунікація забезпечує передачу інформації, яка містить певне ставлення до світу, художню концепцію та ціннісну орієнтацію. Акцентується на взаєморозумінні учасників художньо-комунікативних ситуацій у процесі спілкування з мистецтвом.

Ключові слова: художня комунікація, поняття, взаємозв'язок, освітній процес, спілкування, науковий підхід.

В статье представлен анализ понятия "коммуникация" с позиции разных научных подходов. Обоснована значимость коммуникации как фактора развития личности и общества. Раскрываются причины неоднозначных трактовок сущности коммуникации. Акцентируется внимание на преобладании диалогического типа обучения. Рассматривается влияние коммуникативных умений учителя на эффективность обучения. Феномен художественной коммуникации освещается через призму специфических свойств музыкального искусства.

Ключевые слова: художественная коммуникация, понятие, взаимосвязь, образовательный процесс, общение, научный подход.

The article analyzes the concept of "communication" according to various scientific approaches. The influence of globalization on updating the principles of professional education organization is highlighted. The significance of communication as a factor of development of personality and society is substantiated. The reasons for ambiguous interpretations of the essence of communication are given. The influence of the teacher's communicative skills on the effectiveness of the educational process is studied. The understanding of communication as a socially determined process of information transfer and the exchange of thoughts and feelings between people in different spheres of activity is presented.

The philosophical understanding of communication as intercommunication, intercourse with various means of human interaction is presented. Among the main meanings of the term "communication" is a technical, biological and universal. The psychological

aspects of communication, including the moods and feelings, that each of the interlocutors brings into communication, are revealed.

The phenomenon of artistic communication is highlighted through the prism of specific properties of art. It is underlined the universality of figurative language, the power of communicative-information functions of art. It is noted that artistic communication provides the transmission of information, which contains a certain attitude to the world, artistic concept and value orientation.

Key words: artistic communication, concept, interconnection, educational process, communication, scientific approach.

В умовах глобалізації освіти відбуваються суттєві зміни в структурі та принципах підготовки фахівців мистецької галузі. Сьогодні першочерговим завданням професійної освіти має стати формування здібностей до пізнавальної, творчої та управлінської діяльності майбутнього фахівця. Виступаючи мостом між виховними ідеалами Сходу та Заходу, освітній простір сучасного суспільства насичений комунікативними взаємодіями. Усвідомлення комунікативності як важливої властивості людини, що характеризує особливу форму суспільної свідомості та діяльності, зумовило різнобічність дослідження цього унікального явища.

Багатомірному осмисленню феномену комунікації присвятили свої праці відомі філософи (К.-О. Апель, М. Бахтін, М. Бубер, Ю. Габермас, К. Ясперс). Соціальні аспекти даної проблематики висвітлено у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених (Є. Бистрицький, О. Білокобильський, П. Бурдьє, А. Єрмоленко, В. Конецька, Дж. Макінтайр, Г. Почепцов, М. Фуко). Важливі ракурси даної проблеми подано в роботах фундаторів психологічної науки (Х. Алдер, Л. Виготський, П. Гальперін, І. Зимня, М. Жинкін, О. Леонтьєв, К. Роджерс, С. Рубінштейн). Значний масив науково-методичних напрацювань стосовно комунікативних процесів складають надбання українських вчених-педагогів (О. Балл, І. Бех, І. Зязюн, Н. Волкова, С. Смотрицька, В. Филипчук, Н. Хомутинікова). Різнобічно вивчаються питання комунікації в контексті мистецької освіти (Н. Гуральник, О. Єременко, О. Отич, Г. Падалка, Л. Паньків, О. Хижна, О. Шевнюк, О. Щербініна, О. Щолокова).

Численність та багатовекторність наукових досліджень засвідчує розуміння комунікації як важливого чинника розвитку особистості та суспільства. Втім складність, багатоаспектність явища комунікації, зокрема художньої комунікації, неоднозначність підходів до розуміння її сутності та змісту, недостатній рівень розробленості методичних засобів розвитку художньо-комунікаційних умінь у майбутніх вчителів музики зумовлюють актуальність дослідження означеної проблеми.

Мета статті полягає у розгляді сутнісних характеристик феномену комунікації, визначенні специфіки художньої комунікації в контексті фахової підготовки вчителів музики.

Розвиток суспільства з високим рівнем духовної культури потребує компетентного вчителя, здатного орієнтуватися у всіх сферах суспільного життя, активно виявляти себе в професійній діяльності, усвідомлено впливати на своїх вихованців, успішно будувати стосунки з колегами. Це визначило пріоритетність комунікативних умінь у системі фахової підготовки. Сконцентрованість сучасних педагогічних підходів на ціннісних аспектах навчання та зосередженість на проблемах духовного становлення особистості вплинули на зміну характеру освітнього процесу з монологічного типу на діалогічний, зумовивши ставлення до комунікації як до важливого методологічного принципу розвитку освіти та педагогіки.

В науковій літературі дослідження феномену комунікації пов'язано з такими поняттями, як "мовна комунікація", "комунікативна поведінка", "комунікативне навчання", "комунікативна освіта", "міжкультурна комунікація", "професійна комунікація", "комунікативний підхід". Недостатня чіткість наукової інтерпретації подібних понять спричиняє певну неоднозначність їх розуміння.

Відповідно до загальноприйнятого тлумачення, етимологія слова "комунікація" пов'язана з латинським communicatio, що у перекладі означає "повідомлення, передача". Цікавою є думка про те, що кількість визначень терміна дорівнює

кількості авторів, які досліджували дане питання [1]. Узагальнення сутнісних властивостей комунікаційних процесів дає підстави розглядати комунікацію як засіб зв'язку будь-яких об'єктів матеріального та духовного світу; спілкування, у процесі якого люди обмінюються інформацією; масовий обмін інформацією з метою впливу на суспільство та його складові частини [12, с. 178].

У науковій літературі подаються такі основні значення терміна "комунікація": універсальне, технічне, біологічне та соціальне [4]. Як формальна категорія комунікація по-різному інтерпретується у відповідних галузях. У контексті філософського розуміння комунікацію розглядають як входження у взаємини за допомогою різних засобів людської взаємодії. Вже за часів Стародавньої Греції комунікація осмислювалась не тільки як необхідна умова розвитку людини, але й як шлях усвідомлення нових знань і відкриття істини. Прикладом того є погляди Сократа і Платона, де філософська рефлексія виступає у формі діалогу як інтелектуальної форми спілкування. У сучасній філософії термін "комунікація" використовується передусім як ознака конструктивної взаємодії особистостей, соціальних груп, націй та етносів, яка розгортається на основі толерантності [11, с. 291]. Підкреслюється, що комунікація є станом людського буття та способом людського існування, який виступає основою соціального процесу, де відбувається перетворення світу, зміна якості існування. "Комунікація є настільки ж стратегічно важливою для суспільства, як і решта його складових, що мають матеріальний характер" [8, с. 649].

Необхідним для розуміння сутності комунікації є усвідомлення ваги міжособистісних відносин. Використовуючи термін "комунікація" не тільки для позначення процесу передачі інформації, але й для характеристики особливостей поведінки людей у цьому процесі, вчені-психологи зазначають важливість контексту, який включає в себе настрої та почуття, які кожен зі співрозмовників привносить у спілкування. Таким чином, комунікація розглядається як специфічно культурна форма спілкування, обмін інформацією між людьми за допомогою знаків і символів, при якому інформація передається цілеспрямовано, приймається вибірково, а взаємодія здійснюється відповідно до визначених правил і норм [3]. Подібне розуміння сприяло актуалізації ідей міжособистісної комунікації.

Важливим об'єктом дослідницьких пошуків вважається комунікація в системі філологічних наук, де виділяють два підходи до сутності процесу комунікації – механістичний та діяльнісний. З позицій механістичного підходу комунікація сприймається як скерований процес кодування й передавання інформації від адресанта до адресата. З точки зору діяльнісного підходу комунікацію розуміють як спільну діяльність усіх учасників (комунікантів), за якої формується спільний (до певної межі) погляд на об'єкти та дії з ними [5].

Аналіз сутності та особливостей комунікації з позицій педагогічного підходу передбачає дослідження процесів міжособистісного спілкування та взаємодії учнів і педагога. Вважається, що основою процесу навчання є практична діяльність учителя, від комунікативних умінь якого залежить ефективність педагогічного процесу. Емпіричні дані свідчать про взаємозв'язок між засобами педагогічного впливу та рівнем педагогічної майстерності: висока педагогічна майстерність ґрунтується переважно на засобах організаційного характеру, низький же рівень професіоналізму педагога пов'язаний здебільшого з використанням впливів дисциплінуючого характеру. Вимоги до професійної комунікації мають неодмінно включати оволодіння способами залучення учнів до спільної навчально-творчої діяльності, винайдення їх власних цінностей, формування потреби до самостійного пошуку та відкриття ціннісних сенсів. При цьому майстерність спілкування вчителя полягає саме в тому, щоб допомогти учням стати активними співучасниками взаємодії. В разі відсутності такої співучасті педагогічне спілкування є формальним, а вплив його є незначним. "Якщо спілкування з багатолюдним колективом приносить вам головний біль, якщо вам краще працювати на самоті або з двома-трьома друзями, ніж поряд з великою групою товаришів, – не вибирайте своєю професією вчительську працю", – радить В. Сухомлинський [10, с. 17].

Впродовж тисячоліть людство виробило певні форми збереження та передачі духовного досвіду, серед яких чільне місце посідає мистецтво. Здатність мистецтва

створювати потребу самовираження дає підстави говорити про виняткове значення мистецької освіти [9, с. 25]. Важливим критерієм мистецтва визнається здатність викликати відгук у інших людей. Цікавим для нашого дослідження є розуміння мистецтва як використання майстерності чи уяви для створення естетичних об'єктів, ситуації або дії, якими можна поділитись з іншими людьми [13]. Комплексно впливаючи на розум та серце людини, мистецтво формує цілісну особистість. Доведено, що інформація, передана художніми засобами, є доступнішою порівняно зі звичайною мовою. Комунікативно-інформаційна функція мистецтва надає можливості людині долучатися до історично чи географічно віддалених подій та явищ, тим самим посилюючи її духовний потенціал [2, с. 142–143].

Кожен вид мистецтва породжує власний тип художнього сприйняття, який здійснює відповідний вплив на людину і не може бути замінений іншими видами художнього сприйняття. Своєрідна природа музичного мистецтва, твори якого виявляють свою естетичну вартість в процесах відтворення та сприймання, актуалізує художню комунікацію як об'єкт наукових досліджень музикантів-педагогів. Встановлюючи інтелектуальний та творчий зв'язок між композитором, виконавцем та слухачем, художня комунікація забезпечує передачу інформації, що містить певне ставлення до світу, художню концепцію та ціннісну орієнтацію. Художня комунікація включає як сприйняття значення художньої роботи, так і усвідомлення її цінності, розуміння історичної дійсності, культурологічного контексту, художнього задуму та художнього сенсу твору.

Надаючи можливості концентруватися на власних почуттях та емоціях, спілкування з музичним мистецтвом має ґрунтуватися на взаєморозумінні учасників художньо-комунікативних ситуацій. Співпереживання художнім образам музичних творів вважається найбільш ефективним засобом досягнення взаєморозуміння. Згідно з думкою В. Орлова, інтерпретація художніх образів у художньо-комунікативних процесах активізує художньо-творчу рефлексію, що спрямовує духовну налаштованість особистості на самовдосконалення у виконавській та мистецько-освітній сфері [7, с. 249].

Духовно-ціннісні аспекти взаємодії вчителя та учня, що народжуються у процесі співпереживання художнім образам мистецьких творів, тісно пов'язані з екзистенційно-рефлексивним підходом. За результатами дослідження А. Зайцевої, "екзистенційно-рефлексивна стратегія музичного навчання передбачає педагогічну установку на ціннісний аспект художньо-творчої взаємодії викладача і студента, духовне сходження на основі розширення і поглиблення взаємозв'язків між суб'єктами навчального процесу" [6, с. 132].

Будучи взаємозумовленими сферами художньої діяльності, композиторська і виконавська творчість по-різному здійснює процеси творення. Композиторський акт творення спрямований від авторської ідеї до її матеріального втілення – нотного тексту музичного твору. Натомість комунікативний процес з боку виконавця починається зі сприймання, декодування та осягнення авторського тексту, а закінчується втіленням ідеї твору у виконанні. Отже, до найважливіших функцій музичного виконавства відносять функцію звукового відтворення ідейно-художнього змісту твору та комунікативну функцію, що забезпечує функціонування тріади "композитор – виконавець – слухач".

Як показують результати проведеного аналізу, дослідження художньої комунікації в контексті музичної освіти потребує врахування та детального вивчення специфіки музичного мистецтва. Втім наведені характеристики поняття "комунікація", висвітлені крізь призму різних наукових дисциплін та підходів, складають підґрунтя для усвідомлення сутності цього феномену. Розуміння ж механізмів функціонування художньої комунікації у процесі музичного навчання сприятиме винайденню ефективних педагогічних впливів на її формування, а також забезпечить ставлення до художньої комунікації як до визначального чинника професійного зростання майбутнього вчителя музики.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2009. – 376 с.

2. Боров Ю. Б. Эстетика / Юрий Борисович Боров. – М. : Политиздат, 1981. – 399 с.
3. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни [Електронний ресурс] / Н. Ю. Бутенко, В. М. Приходько, Н. І. Федоренко. – 2004. – Режим доступу:
<http://lection.com.ua/gmdis/kpnnmpsvd/terminologichniy-slovník-komunikativni-protsezi-u-navchanni-navchalno-metodichniy-posibnik-dlya-samostiynogo-vivchennya-distiplini>. – Назва з екрана.
4. Дуцик Д. Р. Політична журналістика / Діана Ростиславівна Дуцик. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська акад.", 2005. – 138 с.
5. Етимологічний словник української мови : в 7 т. – К. : Наукова думка, 1985. Т. 2 / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. Потебні. – 1985. – 2 с.
6. Зайцева А. В. Формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики в контексті екзистенційно-рефлексивного підходу / Алла Віталіївна Зайцева // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія "Педагогіка". – 2016. – № 1. – С. 126–133.
7. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія / Валерій Федорович Орлов. – К. : Наукова думка, 2003. – 262 с.
8. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Георгий Георгиевич Почепцов. – К. : Ваклер, 2001. – 656 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / Оксана Петрівна Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
10. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибр. твори : в 5 т. – Київ, 2000. Т. 2. – 2000. – 421 с.
11. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
12. Шарков Ф. И. Основы теории коммуникации : учеб. для вузов / Феликс Изосимович Шарков. – М. : Издательский Дом "Социальные отношения", Изд-во "Перспектива", 2003. – 248 с.
13. Encyclopedia Britannica [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.britannica.com/art/visual-arts>. – Назва з екрана.